

OLXO'RI O'SIMLIGI HAQIDA

D.M.Xatamova

D.R.Tolipova

Farg'ona davlat universiteti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada olxo'ri o'simligi turlari, kelib chiqish tarixi, yetishtirish va ishlatilishi haqida ma'lumotlar keltirilgan.*

АННОТАЦИЯ: *В этой статье представлена краткая информация о видах сливы, истории происхождения, выращивании и использовании.*

Olxo'ri - shirin va juda suvli pulpaga ega meva. Ular Rosaceae oilasiga mansub va maydan oktyabrgacha yetishtiriladi. Olxo'ri o'simliklar orasida ajoyib kichik buta bo'lib, butun dunyoda keng tarqalgan. Olxo'rining vatani Xitoy bo'lib, Gretsiyada paydo bo'lgan deb ishoniladi. Xitoy, Amerika Qo'shma Shtatlari, Yaponiya va Yevropa uning asosiy ishlab chiqaruvchilari bo'lib, bizga 200dan ortiq olxo'ri navlari ma'lum. Pulpa suvli bo'lib, olxo'ri turiga va rangiga qarab o'zgaradi.

Ushbu mevaning terisi qizil, binafsha, qora va yashil bo'lishi mumkin. Ular yumshoq, yumaloq va ovalsimon silliq teriga ega hamda taxminan 3-6 sm o'lchamli kattalikda. Uning o'rtasida yog'ochga o'xshash katta urug' bor, u meva iste'mol qilingandan keyin tashlanadi. Ular juda yoqimli hidga ega va quritilgan olxo'ri qoqi deb ataladi. Quvnoq olxo'ri, qorako'l olxo'ri va damsun bu mevaning asosiy navlari bo'lib, ularni butun dunyo bo'ylab millionlab odamlar iste'mol qiladilar. Har bir tur ajoyib ozuqaviy tarkibga ega va ko'p tomondan foyda keltiradi.

Blackamber olxo'ri - Amerika olxo'risining mashhur navi mevasi qora tanli po'stli va go'shti ochiq-sariq rangga ega. Agar ular butunlay yetilganidan keyin tanlab terib olinsa, ular juda shirin va o'tkir ta'mga ega bo'ladi.

Damson olxo'rilar shirin nav sifatida tanilgan va binafsha rangli po'stga ega. Ko'pgina mashhur taomlarga damson olxo'risini o'z ichiga oladi. Ularni murabbo yoki qovurilgan mevalarni tayyorlash uchun ham ishlatilishi mumkin.

Fil yurak olxo'ri turi qizil go'shtli pulpasi jigarrang-oltin rangga ega po'st bilan qoplangan. Ular juda suvli va sog'liq uchun yaxshi, yangi olxo'ri sharbatini tayyorlash uchun siqib chiqarish kifoya. Ularning tropik ta'mi vanil hidi bor.

Fransuz olxo'risi Yevropa uslubidagi va yong'oq kattaligidagi ixcham binafsha olxo'ridir. Ular tortlar tayyorlash uchun juda mos keladi, juda mazali va shirin, bu ularga shakar olxo'ri nomini ham beradi.

Olxo'ri tabiatda mo'tadil va kuchli o'sadigan kichik daraxtdir. Bu tepaliklarning asosiy mevali ekinidir, ammo Shimoliy Hindiston tekisliklarida muhim kichik ekin hisoblanadi. Bu meva ajoyib hosildorlik salohiyati va yuqori iqtisodiy rentabelligi tufayli bog'bonlarning e'tiborini tortdi.

Yapon olxo'rining past muzlatuvchi ertapishar navlari bozorga boshqa mevalar kam bo'lganda kirib keladi va shu sababli o'sha paytda bozorda raqobat bo'lmagan.

Nisbatan qattiq tanali va chidamli daraxt bo'lganligi sababli, olxo'ri bog'ini barpo etish boshqa mevali daraxtlarga qaraganda ancha oson. Kech hosil beradigan mango, litchi va nok bog'larida olxo'ri to'ldiruvchi daraxt sifatida ekilishi mumkin. Yapon olxo'ri (*Prunus salicina* Lindl.) Hindistonning mo'tadil va subtropik iqlimida o'stiriladi.

Yapon olxo'rining vatani Xitoy bo'lib, u yerda ming yillar davomida yetishtirilgan. Uning navlari Yaponiyaga eramizdan avvalgi 1500 yilda olib kelingan bo'lsa-da, Amerikada yapon olxo'ri sifatida tanilgan. Amerikadagi bu turning mevali daraxti, Kelsi navi 1870 yilda Yaponiyadan olib kelingan. Ba'zi salitsina navlari keyinchalik Amerikadan Yevropaga keltirildi. Olxo'ri birinchi marta Hindistonda janob Aleksandr Koutts tomonidan Mashobradagi (Shimla tepaliklari) bog'ida taqdim etilgan.

Hozirgi vaqtda olxo'ri dunyoning barcha mo'tadil iqlimli mamlakatlarida yetishtiriladi. Olxo'ri yetishtiruvchi yirik davlatlar Xitoy, Serbiya, Rumuniya, Chili, Eron, AQSh, Turkiya, Ispaniya, Hindiston va Italiyadir. Xitoy dunyodagi eng yirik olxo'ri ishlab chiqaruvchisidir.

Hindistonda olxo'ri tijorat miqyosida Jammu va Kashmir, Himachal-Pradesh, Uttarakhand va Uttar-Pradeshda yetishtiriladi. Ular, shuningdek, ma'lum darajada Janubiy Hindistonning Nilgiri tepaliklarida o'stiriladi. Past sovuqqa chidamli yapon olxo'ri Panjob, Haryana va ba'zi qismlarida yetishtiriladi

Hindistonning Uttar-Pradesh va Rajastanlarida olxo'ri 26000 ga maydonni egallaydi, umumiy ishlab chiqarish 72000 megatonnani tashkil etadi.

Panjobda yapon olxo'ri ekiladigan umumiy maydon 204 gektar bo'lib, yiliga 3611 tonna meva beradi. Ferozepur, Gurdaspur, Amritsar va Patiala tumanlari olxo'ri yetishtirish bilan mashhur. Himachal-Pradeshda olxo'ri ekiladigan maydon 8530 gektarni tashkil etadi, yillik ishlab chiqarish 9842 megatonnadan iborat.

Mazali va xushta'm bo'lishidan tashqari, olxo'ri yuqori ozuqaviy qiymatga ega. U vitamin B1 (tiamin)ning eng boy manbalaridan biridir. Olxo'ri mevasi A vitamini va riboflavinga ham boy. U shakar, oqsillar, uglevodlar va kaltsiy, fosfor va temir kabi minerallarning yaxshi manbai.

Olxo'ri mevasi o'zining sovuqmijozlik ta'siri bilan mashhur va sariq kasali ta'sirini yengish uchun eng yaxshi hisoblanadi. Olxo'ri mazali meva bo'lib, odatda yangisi olinadi. Ushbu mevaning shakarli suv aralashtirilgan mevasi va sharbati og'izda tetiklantiruvchi ta'm qoldiradi. Olxo'ri mevasidan murabbo, jele va chutney kabi turli xil mahsulotlarni tayyorlash uchun foydalanish mumkin. Olxo'ri mevasi sharbat va murabbo tayyorlash uchun keng qo'llaniladi. Qattiq va pishgan mevalar shakar siropida konservalanishi mumkin. Olxo'rining ma'lum navlari olxo'ri tayyorlash uchun quritilgan holda iste'mol qilinadi.

ADABIYOTLAR:

1. Crane, M.B.; Lawrence, W.J.C. (1947). The Genetics of Garden Plants. MacMillan & Co. LTD. p. 233.
2. Khanizadeh, S.; Cousineau, J. (2000). Our Plums/Les Pruniers de chez nous. Agriculture and Agri-Food Canada/Agriculteur et Agroalimentaire Canada.
3. D.M, Xatamova. Olxo'ri mahsulotlarining kimyoviy tarkibi va ishlatilishi. Международный научный журнал «Новости образования: исследование в XXI веке». № 12(100), часть 1. Июль, 2023